

Plan warsztatu

Do wykorzystania na lekcji, w bibliotece, po szkole albo w domu

Media Education Lab
www.mediaeducationlab.com

Akcja – reakcja

Scenariusz zajęć odpowiada na palącą potrzebę, by nie tylko rozpoznawać nierównościowy język, propagandę, dezinformację i manipulację w przekazach medialnych, reklamowych oraz edukacyjnych, ale także umieć im się przeciwstawiać, reagować na nie i zmieniać medialną rzeczywistość. Zajęcia najlepiej przeprowadzić po kilku warsztatach wprowadzających w temat propagandy, dezinformacji czy manipulacji na konkretnych przykładach (możesz posłużyć się pozostałymi scenariuszami dostępnymi na platformie).

Organizacja przestrzeni: Potrzebna jest sala na tyle duża, żeby można było podzielić się na grupy, i przestrzeń w sali lub na korytarzu, by można było przeprowadzić aktywność ruchową.

Potrzebne materiały: Przykłady przekazów medialnych lub reklamowych zawierających treści, które mogą (powinny) wywołać niezgodę uczniów i uczennic (np. dyskryminujące, utwierdzające stereotypy, krzywdzące społecznie przekazy); materiały te mogą być przygotowane przez uczniów i uczennice na wcześniejszych zajęciach lub w domu, może też przygotować je osoba prowadząca.

Odbiorcy: młodzież starszych klas szkoły podstawowej (kl. 7-8) lub szkoły średniej; scenariusz można też wykorzystać z nauczycielami i nauczycielkami

Główne tematy: krzywdzące, nieetyczne, dyskryminujące przekazy; antyscenariusze i scenariusze sprzeciwu; skarga, manifest, kampania; FUKO, wsparcie, bank inspiracji, czynniki wspomagające skuteczność reakcji

EFEKTY KSZTAŁCENIA (będą różnić się w zależności od osób uczestniczących i czasu)

Osoby uczestniczące:

- sprawdzą swoją wrażliwość na propagandę, manipulację i nierównościowe przekazy
- rozwiną twórcze podejście do reagowania na sytuacje i zjawiska niepożądane społecznie
- poznają spektrum możliwych reakcji na nieetyczne, krzywdzące, dyskryminujące przekazy medialne i reklamowe
- wymyślą własne pomysły na reakcje i/lub udoskonalą sposób formułowania komentarzy, listów otwartych, skarg
- nauczą się osiągać konsensus w grupie i uzgadniać wspólne stanowisko

NAUKA PRZEZ TWORZENIE | POCZĄTEK

1. WYBÓR PRZYPADKU

Poproś, by osoby biorące udział w zajęciach wybrały przykład medialnej propagandy, który szczególnie je porusza, który budzi ich niezgodę (jeśli wcześniej zajmowaliście się tematyką propagandy i dezinformacji, to wybierzcie przykład z zajęć lub z materiałów przyniesionych przez uczniów w ramach pracy domowej; jeśli nie jest to możliwe, dobrać kilka przykładów z reklamy, prasy, telewizji i mediów społecznościowych, pamiętając o tym, by materiały były odpowiednie do wieku odbiorców i odbiorczyń). Możecie od początku pracować nad jednym tematem lub wspólnie dokonać selekcji.

Proponowana metoda selekcji:

- Wypisz na plakacie hasła lub tagi dla każdego z przykładów, np.:
#seksizm w reklamie
#Afryka dzika w podręcznikach do geografii

#Wojewódzki znowu jedzie po Ukrainkach

#Politycy a powtórka z Marca '68

#Youtuberzy, och Youtuberzy

- Przydziel każdej osobie **liczbę punktów**, które może rozdysponować w głosowaniu (liczba punktów powinna być trochę mniejsza od liczby przykładów, np. jeśli spiszecie 10 przykładów, każdy powinien otrzymać 6 punktów; jeśli określiliście 5 tematów, daj każdemu 3 punkty). Punkty mogą mieć formę karteczek samoprzylepnych, naklejek lub kropek, którymi uczniowie oznaczają wybrane pomysły.
- Każdy przydziela wybranym tematom swoje punkty w dowolny sposób (np. można dać po jednym punkcie różnym pomysłom lub przydzielić ulubionemu przykładowi wszystkie punkty) i zaznacza swój wybór, przyklejając karteczki przy wybranych tematach.
- Policz liczbę punktów przy każdym temacie. Przykład propagandy, manipulacji czy języka nierównościowego, który otrzyma najwięcej punktów, będzie punktem wyjścia do pracy nad reagowaniem na niepożądane zjawiska medialne.

W tym momencie zajęć powinniście mieć już określony temat, który jest poruszający lub budzi niezgodę większości uczniów i uczennic. Jeśli w głosowaniu doszło do remisu i dwa tematy okazały się równie popularne, prowadź dalej zajęcia w podziale na dwie grupy, tak by zająć się dwoma tematami równie ważnymi dla uczniów i uczennic.

Nauka płynąca z ćwiczenia: Ważne, aby uczniowie i uczennice sami potrafili zdecydować o tym, które tematy są dla nich ważne i budzą w nich emocje. Jest to ważne, aby w pełni zaangażowali się w kolejne działania podczas warsztatu.

NAUKA PRZEZ TWORZENIE | CIĄG DALSZY

1. PRACA NAD ANTYSZENARIUSZEM

Podziel uczniów i uczennice na **kilkuosobowe zespoły** i poproś, by każdy zespół wymyślił antyscenariusz reakcji. Przykład instrukcji do zadania: „Z naszego rankingu wynika, że jest to temat, który drażni i niepokoi największą liczbę osób. Załóżmy, że chcemy dać upust naszej niezgodzie na tego typu przekaz. Waszym zadaniem jest wymyślić wszystko, czego **NIE NALEŻAŁOBY ROBIĆ**, wyrażając niezgodę na tego typu wypowiedzi”. Rozdaj każdej grupie plakat i marker do zapisania antyscenariusza. Po kilku minutach pracy pozwól, by każda grupa zaprezentowała swoje pomysły. W podsumowaniu wymieńcie działania, które jawią się jako mało skuteczne lub nieprzekonujące, podając uzasadnienia. Poproś 2-3 pary o przedstawienie wyników swojej pracy. Zachęć inne osoby do uzupełniania wypowiedzi i do dyskusji.

Nauka płynąca z ćwiczenia: Po tym etapie uczniowie i uczennice powinni być nieco rozbawieni, swobodni, bardziej twórczy i otwarci na wymyślanie nowych, niestandardowych pomysłów.

2. AKCJA – REAKCJA

Zachęć uczniów i uczennice do wspólnego poszukiwania sposobów reagowania na wybraną wcześniej sytuację (np. seksistowską czy rasistowską wypowiedź dziennikarza w programie radiowym). Wykorzystaj metodę burzy mózgów, by zebrać jak najwięcej pomysłów na to, co można zrobić w geście sprzeciwu wobec takiej wypowiedzi.

Podziel uczestników na cztery zespoły i poproś, by każdy z nich wybrał inny pomysł na reakcję (możesz też samodzielnie wybrać jeden pomysł, nad którym będą pracować wszystkie podgrupy, np. przygotowanie oficjalnego pisma lub skargi). Daj grupom czas na dopracowanie koncepcji, a następnie poproś o zaprezentowanie propozycji reakcji. Podkreśl, co było dobre w każdym z przykładów, a następnie wspólnie uzupełnijcie lub poprawcie prace. Możecie też stworzyć na forum jeden, modelowy sposób reakcji na podstawie refleksji nad prezentacjami zespołów.

Jeśli pracujecie nad sytuacją, która zdarzyła się niedawno lub z innego powodu nadal warto na nią zareagować, zachęć osoby uczestniczące do podjęcia działania inspirowanego pracą na lekcji (np. wysłania pisma).

Przed przystąpieniem do prac zespołowych lub w podsumowaniu możesz przywołać czynniki, które zwiększają skuteczność reakcji. Znajdziesz je w materiałach dodatkowych tego scenariusza.

Nauka płynąca z ćwiczenia: Po tym ćwiczeniu uczniowie i uczennice powinni znać wachlarz różnych możliwych reakcji i umieć napisać skargę, komentarz czy manifest, wykorzystując argumenty wspierające ich stanowisko. Ponadto powinni umieć ustalić wspólne stanowisko w grupie, wspierać się i działać zespołowo. Jeśli jest taka możliwość, to powinni także zastosować zdobytą wiedzę i umiejętności w praktyce.

NAUKA PRZEZ TWORZENIE | PODSUMOWANIE

1. DAJ MOTYWACJĘ DO DZIAŁANIA

Na zakończenie przeprowadź ćwiczenie ruchowe będące zachętą do podejmowania reakcji na sytuacje budzące sprzeciw.

*Poproś wszystkich, by stanęli w dowolnym miejscu w sali (jeśli brakuje na to miejsca, możesz przeprowadzić aktywność na korytarzu). Zachęć do **rozproszenia się** w przestrzeni. Każdy w myślach wybiera dowolną osobę z grupy i nadal jej pseudonim A oraz inną dowolną osobę oznaczoną przez niego w myślach jako B. Zadaniem każdej osoby będzie utrzymanie równego dystansu pomiędzy wybranymi przez siebie osobami A i B (cokolwiek to znaczy: można stać pomiędzy tymi osobami, ale nie trzeba, chodzi o to, by utrzymywać cały czas **równy dystans** względem tych osób). Poproś wszystkich, by ustawili się zgodnie z Twoją wskazówką. W tym momencie powinno powstać duże zamieszanie, wszyscy zaczną się przemieszczać, poruszanie się może trwać kilka minut. Sprawdzaj kilka razy, pytając czy już wszyscy stoją w równym odstępnie od osób A i B. Kiedy tłum przestanie się przemieszczać i wszyscy w końcu staną w miejscu, wybierz osobę i przesunij ją znacząco w przestrzeni (postaraj się zlokalizować osobę, która była istotnym punktem odniesienia dla różnych uczestników, tak by wprowadzić ponownie jak największy ruch; jeśli nie uda Ci się to, powtórz czynność jeszcze raz po ustabilizowaniu się nowego układu). W omówieniu ćwiczenia zapytaj, **co się stało i jak czuli się z tym uczniowie i uczennice**. Wyjaśnij, po co to robiliście..*

Nauka płynąca z ćwiczenia: Ćwiczenie jest **metaforą pewnego stanu społecznego**, w którym pojawiają się treści propagandowe, manipulacje językowe. Jeśli ktoś wątpi, czy sprzeciw pojedynczej osoby przyniesie jakiś skutek, niech pomyśli o tym ćwiczeniu. Przesunięcie jednej osoby zmieniało cały układ, **elementy rzeczywistości są bowiem powiązane**. Może nie wszystko od razu się zmienia, nie każdy się w pierwszej rundzie przesunął, ale jeśli już kilka osób zareaguje (przesunie się), to układ się zmienia. Każda akcja może przynieść reakcję. Każda reakcja może wywołać zmianę. Siedmioletnia dziewczynka napisała do wydawnictwa, że nie zgadza się, by na jej ulubionej książce o robakach widniał podtytuł „książka dla chłopaków”. Wydawnictwo przyznało jej rację, że w sumie każdą sprawą (robakami, dinozaurami, ubraniami) mogą interesować się zarówno chłopcy i dziewczynki; odpisało na list i z kolejnych książek usunęło podtytuły „dla chłopaków” i „dla dziewcząt”. Tego typu sprzeciwu pojedynczych chłopców i

dziewczyn oraz ich rodziców przyczyniły się do tego, że powstała akcja społeczna pisania listów do wszystkich wydawnictw, by nie dzieliły książek ze względu na płeć. Zaangażowały się w to także autorytety i dzięki nim powstała lista wydawnictw, która nie etykietuje książek jako właściwych dla którejś z płci. Rezygnacja z podziału na książki chłopięce i dziewczęce przyczynia się do zmniejszania stereotypów dotyczących płci i tworzenia bardziej równościowego świata. Na tym etapie uczniowie powinni być czuć się osobiście odpowiedzialni i indywidualnie zmotywowani do podejmowania akcji, działania w swoim imieniu i zgodnie ze swoimi poglądami oraz potrzebami.

MATERIAŁY POMOCNICZE | MATERIAŁY DODATKOWE

Możesz skorzystać z poniższych materiałów by uzupełnić warsztat lub znaleźć własne, aktualne tematy, które pobudzają młodzież do dyskusji.

CZYNNIKI ZWIĘKSZAJĄCE SKUTECZNOŚĆ REAKCJI

- **MODEL KOMUNIKACYJNY FUKO**

Jeśli reakcja, nad którą pracujecie, ma mieć formę komunikatu (ustnego lub pisemnego), zaproponuj zbudowanie go tak, by zawierał cztery elementy:

F – Fakty (odwołanie do konkretnego faktu, np. fragmentu wypowiedzi, przekazu, przykładu, który wywołuje niezgodę)

U – Ustosunkowanie (określenie, jakie odczucia wywołuje w nas przekaz)

K – Konsekwencje (przywołanie możliwych skutków takiej wypowiedzi, tego, jaki wpływ może mieć dany typ przekazu na rzeczywistość)

O – Oczekiwanie (przedstawienie własnych oczekiwań, apel, wskazanie, co powinno się wydarzyć, np. oczekiwanie usunięcia komentarza, publicznych przeprosin, odszkodowania finansowego czy innych zachowań mających na celu zadośćuczynienie).

- **ZBUDOWANIE „WSPARCIA”**

Zasugeruj, by grupy przemyślały, kto i jak może je wesprzeć w reagowaniu: na co i na kogo można się powołać w skardze lub komentarzu? Mogą być to:

- ludzie (np. znane postaci, autorytety, duża grupa osób, od której będą zebrane podpisy),
- instytucje zewnętrzne (np. Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, Rzecznik Praw Obywatelskich, Rzecznik Praw Dziecka, Rada Reklamy – wyjaśnij funkcję tych instytucji i sposób kontaktowania się z nimi),
- rzeczowe argumenty (dane z badań, raportów),
- elementy wizualne (filmiki, memy),
- przepisy prawne, np.:
 - ❖ Artykuł 18, par. 1 Ustawy o radiofonii i telewizji: „Przekazy nie mogą propagować działań sprzecznych z prawem, z polską racją stanu oraz postaw i poglądów sprzecznych z moralnością i dobrem społecznym, w szczególności nie mogą zawierać treści nawołujących do nienawiści lub dyskryminujących ze względu na rasę, niepełnosprawność, płeć, wyznanie lub narodowość”.
 - ❖ Artykuł 6 Karty Nauczyciela: „kształtowanie u uczniów postaw moralnych i obywatelskich zgodnie z ideą demokracji, pokoju i przyjaźni między ludźmi różnych narodów, ras i światopoglądów”.
 - ❖ Art. 119 Kodeksu Karnego, par. 1: „Kto stosuje przemoc lub groźbę bezprawną wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5”.

- ❖ Art. 119 Kodeksu Karnego, par. 2: „Tej samej karze podlega, kto publicznie nawołuje do popełnienia przestępstwa określonego w par. 1”.
- ❖ Art. 256 Kodeksu Karnego: „Kto publicznie propaguje faszystowski lub inny totalitarny ustrój państwa lub nawołuje do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”.
- ❖ Art. 257 Kodeksu Karnego: „Kto publicznie znieważa grupę ludności albo poszczególną osobę z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości lub z takich powodów narusza nietykalność cielesną innej osoby, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”.

• BANK INSPIRACJI

Zaprezentuj różne przykłady rzeczywistych reakcji na podobne sytuacje (możesz skorzystać z propozycji zamieszczonych poniżej).

Pokaż, że reagować można:

- **INDYWIDUALNIE lub GRUPOWO:** reagują pojedyncze osoby (zarówno „zwykli” ludzie, jak osoby znane publicznie, cieszące się szacunkiem lub popularnością) oraz organizacje, instytucje i grupy nieformalne, środowiska branżowe.
- **BEZPOŚREDNIO lub ZA POŚREDNICTWEM INNYCH INSTYTUCJI:** reakcja może być adresowana bezpośrednio do sprawcy zachowania czy autora wypowiedzi, np. osoby albo instytucji, która upowszechniła przekaz (w rozmowie twarzą w twarz, wypowiedzi na profilu w mediach społecznościowych, oficjalnym piśmie); reakcja może też być skierowana do instytucji nadzorującej, organizacji monitorującej, tzw. wyższej instancji.
- **NA ZACHOWANIE LUB NA PROBLEM SPOŁECZNY:** odpowiedź może być reakcją na konkretne zachowanie (dziennikarki, polityka, firmy reklamowej) lub na bardziej ogólny problem społeczny.

PRZYKŁADY REAKCJI NA NIEAKCEPTOWANE PRZEKAZY PUBLICZNE

- Bezpośrednie reakcje internautów na forum pod plakatem kampanii społecznej instytucji publicznej: <https://oko.press/madra-dziewczynka-pilnuje-drinka-seksistowska-kampania-glownego-inspektora-sanitarnego/>
- Skarga autorytetu – prof. Michał Bilewicz pisze do Krajowej Rady Radia i Telewizji w reakcji na przekazy telewizji publicznej: <https://wiadomosci.wp.pl/ksenofobia-w-tvp-oburzony-prof-bilewicz-pisze-skarge-6132528126039681a>
- Skargi osób indywidualnych i organizacji do Rady Reklamy: <https://www.wirtualnemedial.pl/arttykul/skargi-reklamy-do-komisji-etyki-reklamy-dotyczy-glownie-na-wprowadzanie-w-blad-dyskryminacje-i-przemoc>
- Skarga siedmioletniej dziewczynki do wydawcy książek dla dzieci (artykuł w języku angielskim): <https://www.theguardian.com/books/2014/dec/02/publisher-changes-titles-after-seven-year-old-girls-complaint>
- Zbiorowy list otwarty (manifest publiczny) całego środowiska do decydentów: <https://www.tygodnikpowszechny.pl/psychoterapeuci-w-sprawie-mowy-nienawisci-152604> lub <http://www.otwarta.org/oswiadczenie-komitetu-psychologii-pan/>
- Kampania uświadamiająca w formie filmiku edukacyjnego przygotowanego przez instytucję publiczną: <https://web.facebook.com/polinmuseum/videos/1689620504420581/UzpfSTE2NTM1NjM4MzgyNzgxODQ6MTgyMDU4NjMyMTU3NTkzNA/>
- Kampania społeczna w formie spotu afirmacyjnego (o potencjale wirusowym) przygotowana przez organizację pozarządową: <https://web.facebook.com/polacydlauchodzcow/videos/2145025242399147/>
- Kampania społeczna w formie teledysku przygotowana przez grupę uczniowską: <https://www.youtube.com/watch?v=r5YfLiDsVQc>

- Więcej przykładów np. na stronie internetowej organizacji Otwarta Rzeczpospolita:
<http://www.otwarta.org>.